

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Monika Horna-Cieślak

Warszawa, 22 września 2024 roku

ZSR.442.7.2024.DM

Szanowny Pan
dr hab. Adam Bodnar
Minister Sprawiedliwości

Szanowny Panie Ministrze,

Niniejszym na podstawie art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Tekst jedn. Dz.U. poz. 292 z 2023r.) zwracam się z prośbą o rozważenie podjęcia prac legislacyjnych nad nowelizacją przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 978, dalej „u.w.r.n.”), która zastąpiła, z dniem 1 września 2022 r. ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 969, dalej „u.p.n.”).

Nie ulega wątpliwości, że uchylenie funkcjonującej blisko 40 lat u.p.n było niezbędne ze względu na konieczność dostosowania regulacji do dzisiejszych realiów społecznych oraz wprowadzenie nowoczesnych narzędzi umożliwiających oddziaływanie na pojawiające się problemy nieletnich.

O ile samą inicjatywę zmiany dotychczasowej ustawy należy ocenić pozytywnie, o tyle sam kierunek zmian oraz ich jakość należy uznać za wymagające refleksji i dalszej pracy.

Nowa ustawa w wielu miejscach powieliła unormowania poprzedniej ustawy, które już w okresie jej obowiązywania były oceniane krytycznie. Zauważyć przy tym należy, że rozwiązania u.p.n, nawet pomimo szeregu nowelizacji, były bardzo odległe od przyjmowanych jako tzw. *soft law* Wzorcowych Reguł Minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, czyli tzw. „Reguł Pekińskich” oraz Zaleceń Rec (2003) 20 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich. Podobną uwagę można sformułować wobec zasad dotyczących praw nieletnich przed sądami wprowadzonymi przez Konwencję o Prawach Dziecka. Niestety przepisy u.w.r.n powielają również braki w zakresie spełniania powyższych norm prawa międzynarodowego. Kompleksowa ocena u.w.r.n w zestawieniu z

k.p.k wskazuje na konieczność rewizji tych przepisów pod kątem poprawienia stopnia implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady UE nr 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym.

Na gruncie powyższych ogólnych standardów wyróżnić można następujące obszary problematyczne, które uzasadniają interwencję legislacyjną:

- brak szerszego katalogu środków pozasądowych, które mogłyby zostać uznane za środki alternatywne, o których mówią Reguły Pekińskie, w szczególności dotyczy to środków, realizujących ideę sprawiedliwości naprawczej w postaci np. mediacji rówieśniczej, tzw. kręgów naprawczych z udziałem psychologa lub terapeuty, konferencję sprawiedliwości naprawczej.
- brak kompleksowej regulacji praw i obowiązków pokrzywdzonego (pozycja pokrzywdzonego uregulowana jest co do pewnych wybranych zagadnień procesowych, a nie np. roszczeń odszkodowawczych i sposobu ich realizacji, brak również procesowej gwarancji poznania przez Sąd opinii pokrzywdzonego, co do stosowanych przez Sąd środków, a także brak jest regulacji zapewniającej ochronę praw małoletniego pokrzywdzonego w przypadku konfliktu interesu z przedstawicielem i nieletnim – np. w przypadku czynów popełnionych w ramach rodziny);
- utrzymanie dualizmu postępowania w oparciu o przepisy k.p.c. oraz k.p.k., przy czym bardzo dostrzegalne są problemy związane np. ze stosowaniem formalnych rygorów k.p.c. wobec orzeczeń pozbawiających wolności, czy rozbieżność w ocenie dowodów na gruncie k.p.c. i na gruncie postępowania karnego. Wskazać przy tym należy, że postępowanie to powinno spełniać standardy procesowe dla tzw. spraw quasi karnych w myśl orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 czerwca 1976 r. w sprawie Engel i inni p. Holandii, skarga 5100/17. Na powyższe zwrócił również uwagę Komitet Praw Dziecka w *„Uwagach końcowych do załączonego trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski z realizacji Konwencji o prawach dziecka (CRC/C/POL/3-4) z 2015 r.* Wskazać przy tym można przykładowo że odesłanie do przepisów k.p.c. powoduje, że zastosowanie mają np. art. 162 § 2 k.p.c. dotyczący ograniczeń podnoszenia zarzutów apelacyjnych w przypadku braku zgłoszenia zastrzeżeń do protokołu, czy art. 381 k.p.c. określający zasady prekluzji dowodowej w sposób znacznie szerszy niż w art. 427 § 3 i § 3a k.p.k.

- brak obligatoryjnego obrońcy w każdej sprawie dotyczącej czynu karalnego (przepis art. 38 u.w.r.n przewiduje obrońcę wyłącznie w określonych kategoriach spraw dotyczących czynu karalnego, choć na gruncie k.p.k każdy sprawca w wieku od 17 roku do 18 roku życia ma zagwarantowaną obronę obligatoryjną na podstawie art. 79 § 1 pkt 1 k.p.k),
- brak zasadniczych zmian w zakresie środków wychowawczych i dostosowania ich do aktualnych problemów nieletnich, a także brak środków dostosowanych do szczególnych potrzeb nieletnich z zaburzeniami zdrowia psychicznego (dotyczy to zarówno formy prawnej jak i faktycznego istnienia ośrodków dostosowanych do potrzeb tych osób),
- brak dostosowania pouczeń dla do potrzeb informacyjnych dzieci i młodzieży, zarówno w stosunku do nieletniego jak i do pokrzywdzonego (szerzej. „Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom” z dnia 17 listopada 2010 r.)
- brak szerokiej możliwości oddziaływania na środowisko rodzinne nieletniego, gdyż zdarza się, że nieletni w czasie stosowania środka lub po jego zakończeniu, funkcjonuje w środowisku patologii społecznych, co niweczy skuteczność stosowanych środków,
- możliwość ograniczania kontaktu nieletnich z najbliższymi przez dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska albo kierownik zakładu leczniczego (art. 115 u.w.r.n), a nie przez Sąd,

Ponadto u.w.r.n. w niektórych z wprowadzonych uregulowań pogłębia model retrybucyjnego oddziaływania, co w stosunku do nieletnich nie powinno mieć miejsca.

Jako przykłady takich rozwiązań można wskazać:

- wydłużenie, w niektórych sytuacjach, czasu wykonywania środka poprawczego do 24. roku życia,
- powstanie okręgowych ośrodków wychowawczych, które są środkiem wychowawczym, ale zostały zorganizowane na wzór zakładów poprawczych,
- względną obligatoryjność umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym na podstawie art. 15 ust. 2 u.w.r.n, (przy czym wskazać należy, że takie rozłożenie punktu ciężkości powoduje że to *de facto* obrona nieletniego musi wykazać dowodowo brak podstaw do izolacji).

Kolejną problematyczną kwestią jest funkcjonowanie nowo wprowadzonych rozwiązań jak i tych, które egzystowały na gruncie poprzedniej ustawy. Do tej kategorii można zaliczyć:

- skierowanie do niewłaściwego ośrodka dziecka ze względu na brak orzeczenia o niepełnosprawności intelektualnej, co sprawia, że nieletni trafiają wówczas do placówki resocjalizacyjno-wychowawczej zamiast do placówki resocjalizacyjno-rewalidacyjnej, a to z kolei rodzi konieczność powtórzenia całej procedury, a tym samym dziecko pozostaje w środowisku, w którym funkcjonowało nieprawidłowo,
- wskazanie jako stronę postępowania w art. 35 u.w.r.n rodziców nieletniego i to w sposób uwarunkowany od wykonywania pieczy lub miejsca pobytu, zamiast np. opiekunów prawnych i to niezależnie od faktu wykonywania pieczy (w rzeczywistości drugi rodzic w przypadku podziału pieczy może zachować się jak gwarant prawidłowości podejmowanych środków);
- wykonywanie środka leczniczego, długi okres oczekiwania na skierowanie do ośrodka oraz brak wystarczającej ilości ośrodków dla sprawia, że nieletni trafiają do ośrodków wychowawczych nie mających zatrudnionej odpowiedniej kadry, co uniemożliwia udzielenie nieletnim odpowiedniego wsparcia,
- problematyczna relacja pomiędzy pobytem w policyjnej izbie dziecka, a skierowaniem do nowo wskazanego ośrodka, sprawia, że w przypadku zatrzymania nieletniego po ucieczce z młodzieżowego ośrodka wychowawczego (trwającej dłużej niż 4 tygodnie) wychowanek zostaje skreślony z listy wychowanków danego ośrodka i dopiero po otrzymaniu nowego postanowienia Komisja ds. kierowania może wydać nowe skierowanie. Zanim zostanie wydane nowe skierowanie może upłynąć czas możliwości pobytu nieletniego w policyjnej izbie dziecka, gdyż zgodnie z § 7 ust. 3 rozporządzenia w sprawie komisji ds. kierowania, Komisja wydaje skierowanie w formie pisemnej w terminie 21 dni od dnia wpływu wniosku. Wówczas nieletni powraca do środowiska, z którego został skierowany do ośrodka (jeśli nie dokona kolejnego oddalenia),
- zbyt krótki czasookres ważności skierowania nieletniego do MOW-u, co często utrudnia skuteczne wykonanie tego środka wychowawczego,
- pozorną możliwość, umieszczenia nieletniej wspólnie z dzieckiem w MOW-ie, (do dnia wystąpienia brak bowiem wykazu młodzieżowych ośrodków wychowawczych, które w swoich strukturach mają grupy wychowawcze dla matek i dzieci),

- brak przepisów odnoszących się do pozycji szkoły w systemie oddziaływania wobec nieletniego, przepisów proceduralnych i wykonawczych w zakresie stosowania środków oddziaływania wychowawczego przez dyrektora szkoły,
- brak szkoleń umożliwiających stosowanie środków oddziaływania wychowawczego przez uprawniony organ do prowadzenia czynności wyjaśniających, przede wszystkim organizowanych dla policji i prokuratury (art. 4 ust. 5 u.w.r.n.)
- brak wyspecjalizowanych organów pozasądowych, które mogłyby kompleksowo reagować w przypadku zaobserwowanego wchodzenia przez nieletniego w konflikt z prawem i obyczajowością poprzez organizowanie pomocy rodzinie.

Wobec powyższego zwracam się z bardzo uprzejmą prośbą o udzielenie informacji, czy wskazane powyżej problemy są znane i były przedmiotem analizy. Proszę również o podjęcie prac zmierzających do opracowania nowelizacji u.w.r.n. Ze swojej strony deklaruję chęć udziału w tego typu pracach celem zapewnienia praktycznej funkcjonalności przepisów u.w.r.n.

Z wyrazami szacunku

Monika Horna-Cieślak

Rzeczniczka Praw Dziecka

Potwierdzam zgodność kopii wydruku z dokumentem elektronicznym:

Identyfikator dokumentu	455622.1562649.2794939
Sygnatura dokumentu	ZSR.442.7.2024
Data dokumentu	2024-09-22
Skrót dokumentu	A2C090A7F13EAB19CD65324AFC2D460EFC5049D8
Wersja dokumentu	1.6
Data podpisu	2024-09-22 11:48:22
Podpisane przez	Monika Horna-Cieślak Rzecznik Praw Dziecka

EZD 3.124.8.8.

Zgodnie z Zarządzeniem Nr 1 Rzecznika Praw Dziecka z dnia 2 stycznia 2015 roku wprowadzającym w Biurze Rzecznika Praw Dziecka system Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją, pismo podpisane elektronicznym podpisem kwalifikowanym nie wymaga podpisu własnoręcznego jako właściwie zatwierdzone w systemie teleinformatycznym BRPD.